

БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ И СТВАРАЊЕ НОВОГ ПОРЕТКА

БУДУЋНОСТ У НАЈАВИ

У догледно време све државе морале би да повуку кочнице за своју политику, пристану на многе компромисе и почну да сарађују. Јер, силе и интереси се умножавају, а ситуација у свету усложњава и погоршава пошто свако тражи своје. Док се слика корпоративног капитализма који је направио невоље махом везује за Запад, заборавља се да исти такав систем, само у државном власништву, има и једна Кина.

Пише Милена МИЛЕТИЋ

Шенгенски споразум полако пуца под притиском таласа избеглица и економских миграната са Блиског и Средњег истока, Северне Африке, поједине чланице Европске уније доносе законе који више приличе времену уочи Другог светског рата, а најутицајнији лидери Старог континента размишљају искључиво о административним мерама којима би редуковали тај проблем, уместо да се баве решењима корена кризе. Истовремено, земље које су донедавно биле на обзору за улазак у елитни круг великих сила, сада већ отворено учествују у војним акцијама у кризним зонама, али и постављају питање реформе Уједињених нација и најважнијег тела те организације – Савета безбедности.

Уз то, ратна жаришта за такозване делегиране ратове поново су отворена. Зато се међу стручњацима за геополитику већ одавно разговара о процесу успостављања новог безбедносног поретка у свету. Две недавно одржане конференције у Београду – Самит ОЕБС-а поводом 40. година од усвајања Хелсиншке повеље и Међународна научна конференција „Јалта – Потсдам – Хелсинки – Београд, У трагању за безбедним светским поретком“ – покушале су да одговоре на питања која се тичу разних безбедносних изазова и политичких проблема, али и самог процеса мењања

поретка. Та два скупа најбоље су показала већ својим садржајем и одлукама колико ће свет тешко доћи до некаквог праведнијег система односа и веће безбедности.

Два скупа на исту тему

Београд је крајем прошле године заиста био у најмању руку европска, ако не и светска престоница дебата о безбедносним и геополитичким питањима. Најпре је у новембру Београдски форум за свет равноправних, заједно са руском невладином организацијом „Свети Андреј Првозвани“, окупио представнике више од 40 земаља на стручној конференцији са радним називом „Јалта – Потсдам – Хелсинки – Београд, У трагању за безбедним светским поретком“. Живадин Јовановић, први човек Београдског форума, каже у разговору за „Одбрану“ да су главне теме конференције биле данас главни безбедносни изазови.

– Мигрантска криза и избеглице из ратних зона, интервенционизам као један од узрока те кризе, тероризам, економски проблеми и нарастајуће сиромаштво, с једне, и пораст богатства врло уске елите, са друге стране, или, да се тако изразим, проблеми које корпоративни капитализам прави у свету – биле су наше главне теме, поред низа других, о којима се такође расправљало – каже Јовановић.

Више десетина изузетно занимљивих предавача из разних земаља, после два дана рада, закључило је да је свет зрео за стварање неког новог међународног поретка, у коме ће бити могући праведнија расподела моћи међу више сила, стварање мултиполарног света и сузбијање грамзивиости танке елите која управља планетом. Јер, као што каже наш саговорник, довољно је посматрати данашњу сеобу народа, како се често каже за мигрантску кризу.

– То није тренутна реакција и проблем, већ дугорочни изазов изазван, пре свега, интервенционизмом, с којим ће се државе тек суочавати. Европа покушава да то реши палијативним и административним мерама, а не решавањем узрока проблема – подвлачи искусни дипломата.

Био је то својеврсни увод у следећи велики догађај за све који се баве безбедносним питањима – Самит ОЕБС-а, који је обележио и 40. година од усвајања завршног документа из Хелсинкија, тј. „Хелсиншке повеље“ и њених принципа који су омогућавали равноправније одлучивање о најозбиљнијим спољнополитичким питањима и, практично, оснивање те организације. Иако је на самит требало да се расправља о низу проблема, главни фокус био је на украјинској кризи. И још једном се показало да ће се лакше договорити више десетина стручњака око закључака и решења, неголи представници влада који су заиста оптерећени непосредним решавањем највећих невоља.

Ипак, Јовановић каже да је успех конференције несумњив и да се њен домет не може вредновати једноставно.

– Чак и у смислу политичких резултата и ефеката, конференција је имала успеха, јер се у времену поновног заостравања односа између Истока и Запада више није ни

Душан Пророковић

могло очекивати од оног консензуса који је остварен – истиче наш саговорник.

Душан Пророковић, предавач на Академији за дипломатију, каже за „Одбрану“ да су домети Самита ОЕБС-а танки.

– Практично, једино око чега су се договорили јесте да се наставе преговори о Украјини и да се ради на спровођењу договора из Минска, што је било и централно питање самита, иако би ОЕБС требало да се бави низом других питања, и да понуди решења. Показало се да та организација није способна да надиђе улогу коју је имала последњих година, а то је да се бави техничким питањима, што по мени представља својеврсну опасност и по њу

Снимио Ј. МАМУЛА

али и по Европу, као један од центара моћи – сматра Пророковић.

Куда иде ОЕБС, а где је Европа?

Када је Ивица Дачић, српски министар спољних послова и током претходне године председавајући ОЕБС-а, на самом крају самита објавио да се око многих питања земље чланице нису могле сложити, било је јасно да та паневропска организација није била способна да се издигне изнад оне улоге коју је стекла током времена једнополарног света – да буде форум за техничка, а не највећа политичка питања.

Наиме, ОЕБС, као паневропска организација, која делује практично од Владивостока до Ванкувера, окупља не само све европске државе, већ и земље на различитим половима геополитичког спектра, и у чијем раду макар донекле и као посматрачи учествују и неке земље Азије и Африке, има и те какав значај за Стари континент. Осмишљена пре неколико деценија због хладноратовских подела и опасности, како би омогућила великом броју земаља да утичу на међународне односе и решења, прошла је одређену еволуцију. У првим деценијама значајно тело, у деведесетим, у време успостављања једнополарног света, њен значај био је умањен и практично је сведена на сервис за техничка питања. То је, слажу се наши саговорници, изражено и данас.

Избијањем украјинске кризе и грађанског рата у тој земљи, та организација поново добија на значају. Јер, ОЕБС представља једино средство и форум за решавање те кризе прихватљив обема силама које се надмећу у Украјини – САД и Русији. Многима у Европи такав развој побудио је наду да ће се процес маргинализације саме Европе као центра који знатно утиче на међународне односе, окончати. Баш у том грму, како народ каже, лежи зец.

Тако уређена свеевропска организација, са одређеним утицајем на делове Азије и Африке, могла би бити носилац повратка Европе и њених држава у прве редове глобалне моћи. То одговара Русији, тренутно. Али, без обзира на трансатлантско партнерство, дугорочно, то не одговара САД, кажу наши саговорници.

– Ипак, колико видим, већина у ОЕБС-у још нагиње том проатлантском концепту, а мање онемо што предлаже Русија. Ако само мало боље погледате резултате самита, видећете да је та организација НАТО-у предала војне проблеме и њихово решавање, цивилна политичка питања Европској унији, а себи је оставила бављење техничким питањима – каже Пророковић. Он додаје да није постигнут чак ни договор у вези са лаким наоружањем и његовом контролом, јер је то стопирала Украјина.

Простије речено, ОЕБС је тренутни показатељ куда се креће Европа кад су међународни односи у питању. Од тога како ће се Европа понашати у међународним односима, зависиће и њен будући статус међу центрима моћи. Ствар

је у томе да без независног деловања и стварања нових веза, и сам ОЕБС, а тако и Европа, ризикују да буду превазиђени и потпуно маргинализовани.

Милан Игрутиновић из Института за европске студије прилично је сигуран. да Европа тоне у маргинализацију, пре свега због сукоба који се тренутно дешавају.

– Чак и да направи своју војну структуру, која би јој омогућила да протегне моћ на друге делове света, задуго неће бити довољно јака. Решење са Русијом је делимично, јер и Русија има своје интересе, са једне стране, а са друге, демографски показатељи у Европи, северној Африци и на Блиском истоку препреке су томе уздицању – истиче Игрутиновић.

Ствар је, наравно, у изазовима са којима се носе и Европа и свет, а чије ће решавање или одлагање решења обликовати нови поредак и безбедност будуће.

Демографска неравнотежа

Хиљаде чамаца крцатих избеглицама које прелазе Средоземно и Егејско море коначно су већини житеља Старог континента отвориле очи, донекле, о проблему миграција. Но, док већина размишља о ратовима који су изазвали ту поплаву и о терету за буџете земаља у које су се ти дошљаци запутили, у самој Европи и остатку света мање се говори о далеко већем проблему – демографској неравнотежи, која полагано ставља у предност северну Африку и Блиски исток наспрам, пре свега, опет Европе.

– Европа ће тешко решити овај проблем. Реч је, наиме, о ономе што тврде сви наши саговорници али и бројни стручњаци за геополитику у економију: број становника северне Африке и Блиског истока се увећава, док број житеља Европе опада. Уз то, у прва два региона много је младих, док је Европа већ сада биолошка старица. Ако се та чињеница укрсти са бројним интервенцијама у два кризна дела света, погубним последицама корпоративног капитализма, због кога се и воде ратови, ужасних животних услова у којима се народи тих делова налазе, јасно је да се тај миграцио-ни талас тек захуктава – каже Игрутиновић.

– Зато је то један од три главна највећа безбедносна изазова савременог света – каже Пророковић. Приде, каже Пророковић, у Европи постоје и они теоретичари који кажу да је најбоље пустити да ствари иду природним током, који ће, неминовно, већ око 2050. године демографску слику „Старе даме” потпуно променити. Каже, Жак Атали је о томе већ писао.

Говорећи о осталим безбедносним проблемима, списак изгледа отприлике овако: тероризам који се геометријском прогресијом множи, енергетска безбедност, еколошка безбедност, интервенционизам, сиромаштво, нуклеарно наоружање...

Живадин Јовановић верује да је главни проблем интервенционизам.

– Ратови у тим деловима света приморали су људе на сеобе. Уз то, корпоративни капитализам, чија је грамзи-

вост довела до ратних сукоба, произвео је низ других проблема, попут сиромаштва, опште небезбедности. И, наравно, онда су стотине хиљада одлучиле да потраже мир и бољи живот негде другде – каже он.

На неке од тих проблема данас се не гледа исто као деведесетих. Изазови су опстали, али је сада нешто друго у фокусу. Рецимо, док су се деведесетих центри одлучивања бавили или макар расправљали о решењима за сиромаштво путем улагања, данас се на тај проблем гледа нешто другачије – све се мање говори о помоћи Трећем свету, а ако се и говори, то је преко интереса великих корпорација.

Живадин Јовановић

Мање је програма помоћи, а неравнотежа између богатих и сиромашних је све већа.

Мало ко стварно говори о решавању тих проблема тако што ће се сасећи њихови корени. Уместо да се ангажује више на решавању криза тамо где су изазване и допринесе политичком решењу, Европска унија, на пример, диже зидове и руши Шенгенски споразум како би се заштитила од избеглица, поједине земље чланице доносе законе који тешко нарушавају један од базичних принципа европских вредности – концепт људских права. Њена немоћ да помири своје различите интересе више је него видљива. Исто важи и за остале центре одлучивања. Нико не жели да се лиши важног средства утицаја на друге силе, као што је могућност интервенције или добијање економског монопола на ресурсе неке земље, који ће омогућити црпљење стратешких богатстава по јевтинијој цени. Ипак, неке промене се назире.

Нови систем или козметичке промене

Нагомилани проблеми света не чекају. Са друге стране, појава нових сила попут Кине на првом месту, затим Индије (која ће, каже Игрутиновић, за двадесетак година постати најмногољуднија земља света), земаља БРИКС-а у целини,

намеће већ неколико година унатраг кључно питање – нове организације света и новог безбедносног система.

Наиме, јасно је да без великих уступака у спољној политици разних држава, постојећи изазови не могу бити неутралисани. Потребно је, најпре, решити интервенционизам као један од главних узрока проблема.

– Данас то у првом реду важи са Сирију и Блиски исток у целини. Тероризам, миграције, сиромаштво, не могу бити решени балистичким ракетама и дроновима, већ се мора тражити комплексно политичко решење које ће уважити интересе свих. То, истовремено, значи и уважити или вратити на снагу већ проверене принципе на којима је свет до сада почивао, а пре свега принцип суверенитета земаља, нарочито над њиховим природним богатствима – каже Јовановић.

Укратко, све државе морале би у догледном времену да мало повуку кочнице за своју политику, пристану на многе компромисе и почну да сарађују. Јер, силе и интереси се умножавају, а ситуација у свету усложњава и погоршава пошто свако тражи своје. Уосталом, док се слика корпоративног капитализма, који је и направио невоље, махом везује за Запад, заборавља се да исти такав систем, само у државном власништву, има и једна Кина.

Све то упућује, дакле, на велику промену поретка. Да ли присуствујемо стварању новог система?

– Неки мултиполаризам се већ назире – каже Пророковић, али додаје и да је стварање новог система врло дуго-трајан процес.

– Извесно је да се ствара неколико геополитичких полова који ће се с временом интегрисати у целине. Ипак, тешко је предвидети како ће то изгледати, иако су већ сада неке везе јасне или тако делују – сматра наш саговорник.

Живадин Јовановић, такође, види неминовност стварања новог система, али, као што је рекао, система који ће имати и неке старе принципе. Милан Игрутиновић, међутим, није сигуран да се заиста помаља ново уређење света.

– Истина је да се ситуација усложнила много са избијањем сукоба у Сирији и Украјини. Ипак, прелом на државном нивоу се неће десити док се претходно много мањих питања не реше. Оно што ми се такође чини, јесте да за сада неће доћи до неке конвергенције кад је Русија у питању. Мултиполарни поредак се наслућује, и то се најбоље види по новцу који се сели из западног света у Азију, а Кина постаје један од тих полова. Али како ће тај нови поредак бити правно устројен, тешко је назрети, а камоли рећи – истиче Јовановић.

Тренутно се, кад је реч о новој подели моћи а самим тиме и о новом поретку (свака промена у подели моћи намеће и извесне промене у уређењу ширих система, јер утиче на међународно право), највише гледа у – Русију. Ширење НАТО-а, Украјина, припадност балтичких земаља тој алијанси, посебни интереси Европе кад је реч о односима са највећом земљом на свету, природна богатства, енергенти – све су делићи сложене слагалице односа са том земљом. Како је неко перцепира, тако ће се и понашати, а тако ће се и убудуће развијати међународни односи. Уколико Европа буде могла снаге да направи бољи договор са Русијом, на пример, и почне да води независнију спољну политику, купиће себи шансу да заустави поменути маргинализацију, да врати углед и делимично моћ у међународним односима, јер ће својом политиком морати да уважава обе стране на које гледа. Са друге стране, док већини људи делује да су Русија и Кина у овом тренутку савезнице, оне то нису јер и сама Русија због својих проблема практично губи пред Кином, и демографски и економски. Њихов однос је пре наметнуто јако пријатељство, и то, како каже Пророковић, грешкама америчке спољне политике. Ипак, реч је о занимљивом односу који ће тек утицати на међународна питања. Као што видимо, након година опадања моћи, Русија сада преузима активну улогу у кризним зонама попут Блиског истока, који за њу значи одбрану „меког трбуха“ ове земље. И извесно је да ће пре или касније, многе земље, нарочито западне, морати да прихвате тешњу сарадњу са том земљом.

Такође, Кина излази из досадашњих оквира своје спољне политике који су превасходно били економски и политички, па се осмељује на веће захтеве у Африци али и војно деловање у Јужном кинеском мору. Појава нових/ста-

рих сила, за многе земље притиснуте америчком доминацијом из деведесетих година прошлог века, значи заправо куповину простора за своје деловање и интересе. Тако се полагано формирају они полови о којима говори Пророковић. Ти полови имају различите садржаје – они су економски, политички, а понешто и понегде и војни...

Међутим, како ће свет једног дана бити уређен, у овом часу је тешко предвидети, јер се нови свет рађа у кризама, а кризе намећу и нове прописе, принципе и правни оквир. То се најбоље види у већ постојећим захтевима да се Савет безбедности Уједињених нација прошири, пре свега, на Индију, земљу чија је економија у рапидном успону, а становништво, нарочито младо, све бројније. Многи стручњаци за геополитику у свету, па и саме државе чланице УН, већ неко време говоре о потреби реформе светске организације, а састав СБ УН је ту једно од главних питања. Јер, постојећи састав не одржава реалну слику света данас.

Оно што је за сада извесно, јесте да нас сукоби тек чекају. Кад се наруши светски поредак, прва последица су ратови, и то је управо оно што се данас дешава. Такође, стварају се нови полови моћи. Свет ће, тврди Пророковић, морати да иде ка договарању, што ће вратити дипломатију на главно место на сцени. Али, тај процес пратиће још нешто – наоружавање. Без оружја, државе немају довољно аргумената тј. подршке за своје замисли. Колико видимо, у већини држава, барем оних најмоћнијих, војни буџети су највећа ставка. Једно је, за крај, ипак сигурно – ако силе и све земље не буду ускоро нашле начин да направе праве промене за лечење многих бољки, а не да их козметички решавају, проблеми неће нестати, само ће се селити и множити. ■